

על ארכיוני סרטים ובחינת ה"גבולות" בכתב העת סליל

דבר המערכת

מוזר להיכנס לקרמטוריום בלב ברלין למי שאינו רגיל בטקס הפרידה מהמת הכולל בתוכו את שריפת הגופה. קשה גם להימנע מהאסוציאציות ההיסטוריות הספציפיות העולות לראש כשנכנסים בשער המקום עליו חרוטה בגרמנית המילה "קרמטוריום". הבניין המרשים, הנמצא בשכונת וודינג (Wedding) בצפון-מרכז ברלין, מורכב ממבנה אבן מרכזי גדול אשר משני צדיו יוצאות זרועות של מבנים צרים המחוברים ביניהם במסדרון. אלו מחבקים חצר פנימית מרוצפת אבן שאינה מקורה. הפעילות המרכזית מתרחשת בחלל גדול מרוצף שיש ונטול חלונות, שם מוזמנים אורחי הטקס לשבת ולצפות בדלת המתכת הגדולה הקבועה בקיר מולם בשעה שהיא נפתח ונסגרת מאחורי הגופה הנשלחת אל האש.

הקרמטוריום של וודינג, שנחנך בשנת 1911, הוא הראשון שהוקם בברלין וקימומו הוא תולדה של דיון בן שנים בנושא קבורה, חילון ועירוניות¹. בשנים האחרונות, ולאחר שיצא מכלל שימוש, שופץ המבנה והפך למרכז תרבות הנושא עדיין את שם המקום: Silent Green. אחד השותפים הידועים בפרויקט הוא מכון ארסנל לקולנוע ווידאו ארט (Arsenal - Institute for Film and Video Art), אשר חלק מהארכיון הידוע שלו מאוחסן כיום מרתפי המבנה ואשר מקיים בחלל המרכזי ערבי קולנוע אקספרימנטלי המבוססים על מצאי ארכיון. כמו כן נמצא במקום מכון הארון פרוקי (Harun Farocki Institute), שמחזיק בחלק מהארכיון של הקולנוען הגרמני החשוב שנפטר לפני כשנתיים. במקום זה מקבלים הסרטים חיי נצח.

כבכל מרכז תרבות בברלין, פועל במבנה בית קפה ששולחנותיו פזורים בחלל הפנימי וכן בחצר החיצונית. אלו השותים שם קפה או בירה ימצאו את עצמם יושבים בסמוך למצבות המפוזרות במרחב בית הקברות הצמוד שקיים עוד מהמאה ה-19, ויוכלו אף לשוטט בו להנאתם. זהו אינו בית

¹ עוד על כך ניתן לקרוא באתר המקום: <http://www.silent-green.net/en/the-building.html>

הקפה היחיד בעיר הממוקם בצמוד או אף בתוך בית קברות, ואחד מהיפים והמומלצים שבהם הוא קפה שטראוס (בתרגום לעברית: זר פרחים), הנמצא בבית הקברות שברחוב ברגמן.

הגבולות המטושטשים במרחב הברלינאי בין המוות לחיים, בין הקודש לחול - עבור רבים, ובין היומיומי לנצחי, מעוררים מחשבות על שרירותם של אותם קווים הנמתחים בין מחוזות פיזיים, פסיכולוגיים, תרבותיים, לאומיים ואחרים. הם מעלים תהיות לגבי המאבקים האינדיבידואליים והשבטיים האינסופיים שמטרתם לסמן ואף לקבע את קווים אלו, שבמקרים רבים אכן מבדילים בין חיים ומוות - ולא באופן מטאפורי.

אלעד פיכמן מציין במאמרו שהדמות הנשית המרכזית בסרט הסורי "גבולות" (דוריד לחאם, 1984), אותו הוא מנתח, היא מבריחה בעיסוקה. עבודה, חציית גבולות והעברת טובין מצדו האחד של הגבול לצדו האחר הוא בסיס פרנסתה. בהמשך לכך, פיכמן עוסק בשרירותיות של סימון הגבולות הטריטוריאליים במרחב הערבי מתחילת המאה הקודמת, תוך התמקדות בביקורת החרیפה של במאי הסרט על הניצול הפוליטי של גבולות אלו על-ידי השלטונות השונים. הסרט נעשה במסגרת ז'אנר הקומדיה, והכותב חושף את האופנים בהם מתמודד הבמאי עם המציאות שסביבו תוך שימוש באמצעים קומיים וחתרניים.

האירוע הטראומתי כמסמן גבול בין שתי תפיסות זמן: לפני ואחרי, עומד במרכז מאמרה של **מיכל פיק חמו**. לניתוח שני סרטים ישראלים שיצר אורי זוהר סביב תקופת מלחמת ששת הימים (1967) נעזרת הכותבת בכלים תיאורטיים של המחקר הפסיכואנליטי והתרבותי של הפוסט טראומה. באמצעותם היא חושפת את הסימנים הקולנועיים הראשוניים של הופעת הפוסט טראומה ברמה האישית והחברתית בישראל, ובוחנת את המשמעויות העולות מפריצתם את רקמת הסרטים העדינה המייצגת את היציבות החברתית השברירית.

ליה נגלר מתמקדת במאמרה בייצוג יהודים בסרטים גרמנים שנוצרו לאחר איחוד גרמניה (משנת 1990). היא בוחנת את הניסיונות הקולנועיים הרבים והמגוונים לסמן את הגבולות בין יהודים-גרמנים וגרמנים לא-יהודים תוך התמקדות בהקשרים היסטוריים, חברתיים ותרבותיים שונים בגרמניה במאה ה-20 וה-21. היא בוחנת בנרטיבים השונים את מקומו של מיתוס ה"סימביוזה היהודית-גרמנית" וכיצד הוא משפיע על התמודדות היוצרים עם נקודת המפגש הקריטית בין שתי הזהויות, זו שהפכה את ה"סימביוזה" מחיובית לשלילית, היא: השואה.

נדב מנוחין עוסק במאמרו בייצוג הקולנועי של האבירים הטבטונים הגרמנים שפעלו במרחב האירופאי החל מהמאה ה-13, כפי שהם מופיעים בשלושה סרטים מזרח אירופאיים מרכזיים. הוא מתרכז בעיצובם החוזר כ-"אחר" האולטימטיבי של כל אחת מהאומות, במטרה לעורר דיון אקטואלי - לתקופה בה נוצרו הסרטים - אודות חוזקה הלאומי של האומה והיותו של הלאום הגרמני איום חיצוני מתמיד. כל אחד מהיוצרים הנדונים במאמר נעזר בתעשיית הקולנוע המקומית כדי להפוך את המיתוס ההיסטורי לכלי עזר לקידום שאיפות פוליטיות ואידאולוגיות במסגרת גבולות לאומיים ברורים.

בגיליון **סליל** זה מתפרסמות גם כן שתי ביקורות ספרות הפותחות פתח לדיון היסטורי-קולנועי בשני נושאים מרכזיים: יוחאי כהן מתמקד ברשימתו בדיון על ייצוג זיכרון השואה בקולנוע כפי שעולה בספרה של איה בן-דת, **בין הומור לטראומה, בין אתיקה לאסתטיקה: מחשבות על 'החיים יפים' של רוברטו בניני (רסלינג, 2015)**. סיגלית בנאי מתמקדת ברשימתה במחקר העוסק בהיסטוריה של הקולנוע הערבי כפי שעולה בספרו של שריאל בירנבוים, **בחזרה לעבר – היסטוריה מצולמת בקולנוע הערבי (מאגנס, 2016)**.

קריאה נעימה,

הילה לביא ומערכת סליל